

Σοφία Αυγέρη

«Ντουρντουβάκια: Έλληνες σε
Βουλγαρικά Τάγματα Εργασίας»

Σοφία Αυγέρη

Ντουρντουβάκια: Έλληνες σε Βουλγαρικά Τάγματα Εργασίας (1941- 1944)

...Ντουρντουβάκια... έτσι λέγονταν οι εκατοντάδες Έλληνες που χάθηκαν στα αζήτητα της Ιστορίας. Επιστρατεύτηκαν και ακολούθησαν, καταναγκαστικά, τα τάγματα εργασίας του βουλγαρικού στρατού κατοχής. Κρατήθηκαν παράνομα ως όμηροι και, ορισμένοι, πέθαναν σε Βουλγαρικό έδαφος. Ήταν αγνά παιδιά της Θράκης και της Μακεδονίας και εργάστηκαν κάτω από απάνθρωπες συνθήκες στη διάνοιξη δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Όσοι γύρισαν δεν τιμήθηκαν ως ήρωες από την επίσημη εθνική ιστοριογραφία. Σήμερα, το όνομα τους, ντουρντουβάκια, έμεινε για να δηλώνει τον “αφελή” στις περιοχές της Θράκης και της Αν. Μακεδονίας. Εκεί, δηλαδή, που περίμεναν το στεφάνι της Δόξας βρήκαν την ειρωνεία των απογόνων...

Για τους υπόλοιπους ομοεθνείς από τότε πέρασαν σχεδόν 70 χρόνια. 70 χρόνια λήθης και μέθης. Φορέσαμε πολλά πουκάμισα αδειανά, κοιτάξαμε ψηλά όλα τα πολύχρωμα σύννεφα, θέλαμε να πετάξουμε, δίχως ποτέ να ρίξουμε μια ματιά στα πόδια μας που, είτε το θέλαμε, είτε όχι ήταν δεμένα στα ντουρντουβάκια και σε όλες τις κτηνωδίες που υπέστησαν οι πρόγονοι και, ακόμα, δεν έχουν βρει Δικαίωση

Το 24grammata.com παρουσιάζει την πρώτη επιστημονική μελέτη πάνω στο θέμα. Το γεγονός ότι μετά από 70 έτη, τούτη η εργασία της Σοφίας Αυγέρη, είναι η πρώτη επιστημονική μελέτη, που παρουσιάζεται στο ελληνικό κοινό (εκτός από τις αξιοσημείωτες ιστοριοδικές απόπειρες και βιοματικές καταγραφές), δε μας γεμίζει χαρά και υπερηφάνεια, αλλά ενοχές και την ανάγκη να ζητήσουμε συγγνώμη από όλα τα ντουρντουβάκια που ξεχάστηκαν από τους περισπούδαστους απογόνους τους

Γιώργος Δαμιανός

νέο Flipping book

24

Τίτλος του Πρωτοτύπου: **“Ντουρντουβάκια: Έλληνες σε Βουλγαρικά Τάγματα εργασίας”**

Συγγραφέας: [Σοφία Αυγέρη](#)

Επίλεκτες Ψηφιακές Εκδόσεις: 24grammata.com

τηλ. +30 210 612 70 74, fax: +30 210 600 87 50

Υπεύθυνος σειράς: [Γιώργος Πρίμπας](#)

Σειρά: *εν καινώ*, Αριθμός σειράς: **3**

Επιμέλεια και διόρθωση κειμένου: Σωτήρης Αθηναίος

Τόπος και Χρονολογία πρώτης έκδοσης: Αθήνα, 23/04/2012

Μέγεθος Αρχείου: 2,45 MB

Σελίδες: 32

Μορφή αρχείου: Flipping book, pdf

Γραμματοσειρά: cambria, 14

Επιμέλεια εξωφύλλου: Παρασκευή Τζεβελεκάκη

Η παρούσα μελέτη πρωτοπαρουσιάστηκε στο επιστημονικό συνέδριο που διοργάνωσε το Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, στην Κομοτηνή στις 1-3/7/2011 με θέμα “Μετακινήσεις πληθυσμού στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1940”.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση δίχως την έγγραφη άδεια του συγγραφέα ή του εκδότη

**ΤΑ ΝΤΟΥΡΝΤΟΥΒΑΚΙΑ : ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΣΤΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΤΑΓΜΑΤΑ
ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (1941-1944)**

Τρεις τρικαλίτσα μέλεγαν να βγάλω ως το βράδυ κιαν δε τα βγάνω μάννα μου θα δλεύω όλο το βράδυ.

....Νηστικός δεν έμεινα γιατί ήξερα βουλγάρικα , οι άλλοι δέρονταν για το ψωμί, δύσκολα πέρασαν αλλά γύρισαν.¹

Εισαγωγή

Η λέξη ντουρντουβάκι αποτελεί ελληνοποιημένη παραφθορά της βουλγαρικής λέξης ²*тpъ̀ до̀ви во̀йски, τρουντοβι βόιτски (τάγματα εργασίας)* ή του *тpъ̀ до̀в во̀йник, τρουντοβ βόινικ (φαντάρος αghαρείας)* και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα στην ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη - πάντα στο ουδέτερο γένος - και συνήθως ως επιρρηματικό κατηγορούμενο του σκοπού (*τον πήραν ντουρντουβάκι ..*) ή του τρόπου (*σαν το ντουρντουβάκι έκανε ό,τι του έλεγε..*)³. Άξιο περαιτέρω μελέτης είναι το γεγονός πως - ενώ η λέξη είναι ευρέως διαδεδομένη στην περιοχή - πολλοί λίγοι γνωρίζουν την ιστορική σημασία της και ελάχιστοι (κυρίως απόγονοι ανθρώπων που ήταν ντουρντουβάκια και έμαθαν για αυτά μέσα στην οικογένεια αλλά και οι λιγοστοί σήμερα μάρτυρες της αναγκαστικής αυτής μετακίνησης..) διαθέτουν ένα στοιχειώδες γνωστικό υπόβαθρο για ένα τόσο σημαντικό γεγονός της τοπικής Ιστορίας. Βέβαια, ας μην ξεχνάμε πως για δεκαετίες η περίοδος της βουλγαρικής κατοχής και τα όσα

¹ Πρόκειται για τους στίχους τραγουδιού που έλεγαν τα ντουρντουβάκια, όταν επέστρεψαν στο Εράσμιο Ξάνθης αλλά και για τα λεγόμενα συγχωριανού της που υπηρέτησε στα ντουρντουβάκια και ομιλούσε και τη βουλγαρική και που μας μετέφερε πληροφορήτρια εργαζόμενη στις νταρντζόβες

² Χατζηαναστασίου Τ., *Αντάρτες & Καπετάνιοι - Η Εθνική αντίσταση κατά της βουλγαρικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης 1942 – 1944*, σ. 33 :*Οι κατοποιήσεις αυτές ήταν σε πολλές περιπτώσεις ένα είδος τιμωρίας για τη σθεναρή αντίθεση των Ελλήνων να υποκύψουν στην έντονη εκβουλαριστική προπαγάνδα που τους ασκούσαν* , : *Κοτζαγεώργη – Ζυμάρη Ξ., Η βουλγαρική κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη 1941-44, Παρατηρητής, 2002, Θεσσαλονίκη,*

³ Πληροφορήτρια εργαζόμενη στις νταρντζόβες.

διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεν είχε τύχει σημαντικού επιστημονικού ενδιαφέροντος – σε επίπεδο τουλάχιστον μελέτης της τοπικής και της προφορικής Ιστορίας . Αυτό, εξάλλου, μπορεί εύκολα να το διαπιστώσει κάποιος, αν κάνει μια μικρή μελέτη στο υλικό των τοπικών σχολικών εορτών και των τοπικών εθνικών εορταστικών εκδηλώσεων. Αυτό που θα παρατηρήσει άμεσα είναι πως οι αναφορές στην τοπική Ιστορία, στις συνθήκες και στα δεινά της βουλγαροκρατίας απουσιάζουν, όπως απουσιάζει και σχετικό διδακτικό υλικό από τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας ⁴.

Τάγματα εργασίας του βουλγαρικού στρατού : αναφορές στην ελληνική και βουλγαρική ιστοριογραφία

Η όποια αναφορά από τους Έλληνες μελετητές στο φαινόμενο της επιστράτευσης ανδρών από τη βουλγαροκρατούμενη κατά την περίοδο 41- 44 ζώνη εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αναφορών τους στη βουλγαρική πολιτική στη Δ. Θράκη και την Α. Μακεδονία ήδη από τους βαλκανικούς πολέμους . Ο λόγος τους, λοιπόν, είναι έντονα αντιβουλγαρικός: ο βουλγαρικός στρατός είναι στρατός κατοχής που προβαίνει σε διώξεις κάθε τύπου του ελληνικού στοιχείου με κύριο στόχο τον εκβουλαρισμό και μακροπρόθεσμα την προσάρτηση της εν λόγω περιοχής στη βουλγαρική επικράτεια ⁵.

Συγκεκριμένα, για τους Έλληνες ιστορικούς μετά την κατάληψη της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας από τους Ναζί (Απρίλιο 1941), όταν η Βουλγαρία παίρνει τον έλεγχο της Α. Μακεδονίας ως το Στρυμόνα και τη Δ. Θράκη μέχρι τον Έβρο ποταμό *συνεχίζει την πολιτική του βίαιου εκβουλαρισμού*.⁶ Τη Δ. Θράκη και την Α.Μ. κατέλαβε το β. βουλγαρικό σώμα

⁴ Λαγάνη Ε., Η αντίσταση μέσα από τα εγχειρίδια ιστορίας της Ελλάδας και της Γαλλίας, στο: *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Θεσσαλονίκη , *Επίκεντρο* , 2008, σ. 352

⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ, Αθήνα , Εκδοτική Αθηνών, 2000, σ. 68-69

⁶ *Παγκόσμια Ιστορία*, τ. Α, εκδοτική Αθηνών, 1999, σ. 148-50

στρατού κα δυο ανεξάρτητες ταξιαρχίες, εκτός από τον Έβρο, όπου υπήρχε γερμανικό σύνταγμα.⁷

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το μέτρο της επιστράτευσης του ενεργού ανδρικού πληθυσμού, η κατάταξη του σε *τάγματα εργασίας* τα γνωστά στην περιοχή *ντουρντουβάκια* και η αποστολή του στη Βουλγαρία. Τα *τάγματα εργασίας* θεωρούνται ένα μέσο καταστολής των ελληνικών εξεγέρσεων στην ευρύτερη περιοχή της Α. Μακεδονίας μαζί με τις ομηρίες, τους εκτοπισμούς, τις αγγαρείες κ.α..⁸

Η εργασία στη Βουλγαρία θεωρείται *ταπεινωτική* και *προσωπική εργασία στον κατακτητή*, σε συνθήκες που συνιστούν παραβίαση του άρθρου 52 της Σύμβασης της Χάγης (IV, 1907) για το Δίκαιο του κατά ξηράν Πολέμου. Η κάθε αναφορά σε ιστοριοδικικά έργα ή μελέτες είναι, λοιπόν, έντονα συναισθηματικά χρωματισμένη και διακρίνεται από έναν έντονα αντιβουλγαρικό λόγο⁹.

Τέλος, τα ντουρντουβάκια αποκαλούνται *όμηροι*, όπως και οι αποσταλθέντες στη Βουλγαρία κατά τη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου, κάτι που έρχεται σε σαφέστατη αντίθεση με τις αναφορές στη βουλγαρική ιστοριογραφία, που τους θεωρεί στρατιώτες υπηρετήσαντες στα *ένδοξα στρατιωτικά σώματα εργασίας του βουλγαρικού στρατού...* Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, πως οι ίδιοι οι υπηρετήσαντες αυτοαποκαλούνται διαφορετικά χρόνια μετά τη θητεία τους και διαφορετικά το χρόνο υπηρεσίας, κάτι που θα διερευνηθεί στη συνέχεια¹⁰.

⁷ *Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης*, ομάδα συγγραφέων, Σ.Ε., Αθήνα, 1984, σ.278

⁸ Στολίνγκας Κ., *Με αίμα και δάκρυ, από την δοκιμασία της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης, 2006, 162-166.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΣΤ, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 2000, σ. 68-69

⁹ Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το *ιστορικό μυθιστόρημα του Μπατσιούλα Δ., Τα ντουρντουβάκια*, Λογοσοφία Αθήνα, 2006

¹⁰ Ημερολόγιο επιστρατευμένου, πληροφορητής ντουρντουβάκι., Εξάρχου Θ., *Ξάνθη 1941-44, Όμηροι Βουλγαρίας: Μια πρώτη συστηματική προσέγγιση*, Ξάνθη, Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης, 2002, σ. 4. Σχετικά με την επιλογή του όρου *όμηρος* από τον στρατιώτη του τ.ε. μετά από 69 χρόνια χρήσιμη είναι αναφορά του Σε αυτήν συγκαταλέγονται συχνά και ορισμένες μόνιμες, συχνά επαναλαμβανόμενες και σχεδόν κωδικοποιημένες αφηγήσεις, οι οποίες είναι αποκαλυπτικές ως δείκτες της βιωμένης ιστορίας. Οι αφηγήσεις αυτές αποκτούν συχνά μια συμβολική λειτουργία, η οποία παραπέμπει στην κατασκευή της συλλογικής ταυτότητας. Για το λόγο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία η ηλικία του αφηγητή, τόσο κατά τον χρόνο της εμπειρίας, όσο και κατά τον χρόνο της αφήγησης.

Η αποστολή νέων από τη βουλγαροκρατούμενη ζώνη στη Βουλγαρία και στις βουλγαρικές ζώνες κατοχής

Πρόκειται για την αποστολή Ελλήνων υπηκόων κατά κανόνα των κλάσεων 1941-1942 επιστρατευμένων από το βουλγαρικό στρατό κυρίως στη βουλγαροκρατούμενη Γιουγκοσλαβία αλλά και στην ίδια τη Βουλγαρία, όπου εργάζονταν στην κατασκευή δρόμων, σιδηροδρόμων και σε άλλα έργα. Η παλιά Βουλγαρία και οι νεοκατακτημένες σερβικές περιοχές καθώς και η περιοχή της Δοβρουτσάς είναι οι κύριοι προορισμοί. Από τον Απρίλη του 43 αρχίζει η στρατολόγηση της κλάσης του 22¹¹. Σταδιακά η στρατολόγηση επεκτείνεται και σε άλλα έτη γέννησης, ενώ εντείνεται από το 43 η κλήτευση ομήρων κάθε ηλικίας κυρίως λόγω αντιστασιακής δράσης ή απλά λόγω σχετικών καταγγελιών.¹²

Όσοι λάμβαναν ατομικές προσκλήσεις είχαν την υποχρέωση να υπογράψουν δήλωση ότι επιθυμούν να μεταβούν στη Βουλγαρία για εργασία. Η στρατολόγηση γίνεται με ατομικές κλήσεις από το στρατολογικό γραφείο Φιλιππούπολης μέσω των κοινοτήτων, όπου ήδη εργάζονται ως κοινοτικοί υπάλληλοι βουλγαρόφωνοι υπάλληλοι¹³. Οι υγειονομικές επιτροπές που στήθηκαν δεν εξαιρούσαν παρά όσους είχαν ελonoσία και γενικά ελάχιστες περιπτώσεις. Οι κλήσεις ήταν προσωπικές¹⁴. Εξαιρούνταν μόνο όσοι οι υγειονομικές επιτροπές έκριναν ως μη δυνάμενους αλλά και μετά την αποστολή τους κάποιοι ασθενείς – κυρίως με μεταδιδόμενες ασθένειες (τύφο, φυματίωση κ.α.) και τραυματίες επέστρεφαν στις εστίες τους. Στέλνονταν

¹¹ Η κατοχή εν Μακεδονία, Χρυσόχοου Α., 1951, Θεσσαλονίκη, δημοσιεύματα της εταιρείας μακεδονικών σπουδών, τ. Β, σ. 54-67

¹² Πληροφορήτρια, κόρη ομήρου : πήραν τον μπαμπά μου όμηρο να σκάβει χαντάκια , με τρία παιδιά πίσω..39 ετών, έσκαβε χαντάκια στη Βουλγαρία σε άθλιες συνθήκες , με μαστίγια , ξύλο, γιατί δε βουλγαρογράφηκε. Το 42 τον πήραν μέχρι την αποχώρηση , κανονικά, με κλήση. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η αναφορά άλλης πληροφορήτριας , της οποίας ο πατέρας χάθηκε ως όμηρος και που στην ερώτηση γιατί πήραν τον πατέρα της απαντά γιατί κάποιοι από το χωριό (Ν. Καρυά Χρυσούπολης) τον ζήλευαν, ενώ άλλοι συγχωριανοί της πληροφορητές απαντούν: γιατί ήταν κομμουνιστής ..

¹³ Ημερολόγιο επιστρατευμένου.

¹⁴ Τσέκου – Πατσιά, Η Τρίτη βουλγαρική κατοχή της Καθάλας, (1941-444), Θεσσαλονίκη 1995.

ανεξαρτήτως επαγγέλματος για καταναγκαστικά έργα στα οχυρά της μεθορίου με Βουλγαρία, στο όρος Καρατάς και στο σιδηροδρομικό δίκτυο που η Βουλγαρία προσπαθούσε να φτιάξει, ώστε να συνδεθεί με τις νέες χώρες. Από το σιδηροδρομικό σταθμό Σιδηροκάστρου μέχρι το Μάιο του 42 μεταφέρθηκαν περίπου 35000 Έλληνες οι οποίοι υπέγραφαν πριν αναγκαστικά δηλώσεις πως επιθυμούν να εργασθούν για το βουλγαρικό κράτος. Η διάρκεια της υπηρεσίας δεν ήταν ίδια για όλους αλλά συνήθως κρατούσε έξι μήνες. Οι άδειες συχνά εξαρτώνταν από την *καλή συμπεριφορά* των ανδρών αλλά και από τη δυνατότητα χρηματισμού που είχαν¹⁵. Οι άδειες θέρους δίνονταν σταδιακά και πολλοί νέοι – κυρίως από την περιοχή των Σερρών που απέχει λιγότερο από τη Βουλγαρία - δεν επέστρεφαν από την άδειά τους, ενώ οι νέοι από τα χωριά της Θράκης συνήθως υπηρετούν συνεχόμενα και λάμβαναν άδειες το χειμώνα. Οι μήνες, επίσης, θητείας δεν είναι σταθεροί και κυμαίνονται από έξι έως δύο έτη. Υπάρχουν όμως πολλές μαρτυρίες για χρηματισμό των επιτροπών στρατολόγησης, με στόχο την αποφυγή της στράτευσης¹⁶. Τον Απρίλιο του 1942 κλήθηκαν σε στράτευση οι άνδρες που είχαν γεννηθεί το 1920 και 1921 και οι οποίοι αποτελούσαν την κλάση του 1941, που δεν είχε υπηρετήσει στον ελληνικό στρατό λόγω της Κατοχής. Αργότερα, το 1943, οι Βούλγαροι προχώρησαν και στην επιστράτευση κλάσεων μεγαλύτερης ηλικίας οι οποίοι είχαν υπηρετήσει στον ελληνικό στρατό και στον πόλεμο του 1940-41¹⁷. Όσοι Έλληνες δεν παρουσιάζονταν στις επιτροπές στρατολογίας και ελέγχου υποβάλλονταν αρχικά στην καταβολή σημαντικού προστίμου, και σε περίπτωση μη καταβολής τους δικάζονταν και καταδικάζονταν ερήμην.

Τα Τάγματα Εργασίας ήταν μονάδες πλήρους στρατιωτικής οργάνωσης (λόχοι, τάγματα κτλ) με τη διαφορά ότι οι στρατεύσιμοι σε αυτά δεν έπαιρναν όπλο. Οι συνθήκες εργασίας και διαβίωσης ήταν τρομερά δύσκολες. Οι στρατευμένοι εργάζονταν στην διάνοιξη δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών στο

¹⁵ Ημερολόγιο επιστρατευμένου.

¹⁶ Γιος επιστρατευμένου, τουρκογενής.

¹⁷ Στολίνγκας Κ., *Με αίμα και δάκρυ, Από την δοκιμασία της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης, 2006, σ. 162-166.

εσωτερικό της Βουλγαρίας, ή στις κατεχόμενες περιοχές της Γιουγκοσλαβίας. Η δουλειά τους συνήθως ήταν να σπάνε πέτρες, να μεταφέρουν χώμα και άλλα υλικά, να σκάβουν και να μεταφέρουν κάποιο συγκεκριμένο αριθμό κυβικών με βαγονέτα¹⁸.

Το 43 γίνονται πιο εκτενείς στρατολογήσεις αλλά αυτοί που είχαν ξαναπάει είχαν τη σκληρή εμπειρία και μετέδιδαν και στους υπόλοιπους το τι πέρασαν και έτσι οι προσπάθειες διαφυγής ήταν περισσότερες¹⁹. Στα μέσα Ιουλίου βγήκε η προκήρυξη για τους γεννηθέντες το 20 και το 21 να παρουσιαστούν σε κατά τόπους επιτροπές στρατεύσιμων για εξέταση (περί τα μέσα Αυγούστου). Αμέσως μετά άρχισε κύμα φυγής αλλά οι συνθήκες διαφυγής ήταν δύσκολες. Πολλοί ήταν εκείνοι που επέλεξαν να μην ενταχθούν στο βουλγαρικό στρατό. Οι χριστιανοί κατέφυγαν είτε στις γερμανοκρατούμενες περιοχές είτε στις ανταρτικές ομάδες, ενώ οι μειονοτικοί στην Τουρκία. Κοινό σημείο, επίσης, για τους απεσταλμένους από την Θράκη είναι η απουσία κύματος φυγής. Η έλλειψη χρημάτων, η απουσία σημαντικών αντάρτικων ομάδων κατά τα τρία πρώτα κατοχικά έτη στην περιοχή της Ξάνθης, η πλήρης απουσία ενημέρωσης – κυρίως στα χωριά – σχετικά με το ποια ήταν η μοίρα όσων στέλνονταν στα ντουρντουβάκια αλλά και το νεαρό της ηλικίας των κληθέντων σε συνδυασμό με το γεγονός πως στην πλειονότητά τους ήταν αναλφάβητοι καθιστούσε μη ελκυστική την προοπτική της διαφυγής, Πολλοί Σαρακατσάνοι στο νομό Σερρών βγήκαν στα βουνά, προκειμένου να αποφύγουν τη στράτευση και εντάχθηκαν στις εθνικιστικές αντιστασιακές ομάδες²⁰. Πάντως, αρκετοί νέοι έφυγαν και οι συγγενείς τους γνώρισαν τα αντίποινα αλλά και η βουλγαρική

¹⁸ Έξαρχου Θ., *Ξάνθη 1941-44, Όμηροι Βουλγαρίας: Μια πρώτη συστηματική προσέγγιση*, Ξάνθη, Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης, 2002.

¹⁹ Πληροφορήτρια από τις Σέρρες : *Οι νέοι είχαν σύνδεσμο στο Στρυμόνα και τους περνούσαν οδηγοί στη γερμανική ζωή. Δεν πίστευαν ότι θα φύγουν οι Βούλγαροι, γιατί έφευγαν οι νέοι, γιατί δεν μπορούσαν να υποφέρουν τη δουλειά. Σκότωσαν πολλούς στη διαφυγή οι Βούλγαροι. Όσοι ήξεραν δεν ήθελαν να πάνε.*

²⁰ Πληροφορητής από χωριό στη γερμανοκρατούμενη ζώνη των Σερρών.

διοίκηση έγινε μετά πιο αυστηρή.²¹ Από το Νοέμβριο του 43 άρχισε η επιστροφή.²²

Η κατανομή των στρατιωτών στο βουλγαρικό στρατό είχε σημαντικές διαφοροποιήσεις. Από τα λιγοστά στοιχεία και τις μαρτυρίες που υπάρχουν φαίνεται ότι οι χριστιανοί εντάχθηκαν εξ ολοκλήρου στα Τάγματα Εργασίας του βουλγαρικού στρατού. Οι Πομάκοι στρατεύονταν εξίσου και στις μάχιμες μονάδες του βουλγαρικού στρατού, συνήθως στο εσωτερικό της Βουλγαρίας αλλά και στην Καβάλα²³, ενώ πιο περιορισμένη φαίνεται να ήταν η στράτευση των Τούρκων²⁴. Οι συνθήκες, βέβαια, στον τυπικό β. στρατό ήταν σαφώς καλύτερες, αφού όλοι οι φαντάροι – ανεξαρτήτου θρησκειώματος ή καταγωγής και γλώσσας – τύχαιναν ίσης μεταχείρισης (στρατιωτική ενδυμασία, όπλο, κοινό συσσίτιο). Για τους πομακικής καταγωγής αναλφάβητους στρατιώτες το κύριο πρόβλημα είναι η συστηματική προσπάθεια εκβουλγαρισμού μέσω της εκμάθησης κειμένων, λόγων κ.τ.λ. και οι επίπονες ασκήσεις. Οι λιποταξίες από το στρατό αρχίζουν με την εμφάνιση των πρώτων αντάρτικων ελληνικών ομάδων στην περιοχή, όταν καλούνται να εμπλακούν σε μάχες²⁵ και τότε οι περισσότεροι προτιμούν να προσχωρήσουν στην ελληνική πλευρά, κυρίως ως σύνδεσμοι.

Άλλες μορφές καταναγκαστικής εργασίας κατά τη βουλγαρική κατοχή

Τα τάγματα εργασίας δεν πρέπει να συγχέονται με τις πολιτικές επιστρατεύσεις ανδρών μέχρι και 60 ετών με ατομικές προσκλήσεις. Τα άτομα αυτά μεταφέρονταν σε διάφορα σημεία εντός των συνόρων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης για υποχρεωτική άμισθη εργασία σε δημόσια έργα (κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών, οδών, τεχνικών έργων, υλοτομία,

²¹ Χρυσόχου Α., ό. π., σ. 64

²² Χριστιανός πληροφορητής, γεν. το 34, έπαιρναν άλλους δύο χρόνια, άλλους ένα, άλλους οκτώ μήνες, όσους αρρώσταιναν τους έστελναν πίσω, ανάλογα με την κρίση..

²³ Μουσουλμάνος στρατιώτης του β. στρατού

²⁴ Μαρμαρέλης Α.,

²⁵ Μουσουλμάνος στρατιώτης του β. στρατού.

καταστροφή τω οχυρωματικών έργων στην Κομοτηνή κ.α.), ενώ η επιλογή τους σύμφωνα με μαρτυρίες ²⁶μοιάζει περισσότερο να γίνεται ανάμεσα στα πιο δυναμικά και συνειδητοποιημένα μέλη των τοπικών κοινωνιών, με στόχο να καμφθεί η αντίσταση απέναντι στο καθεστώς²⁷. Δεν λείπουν όμως και οι περιπτώσεις καταδόσεων ανδρών στις β. αρχές ως αντιστασιακών για προσωπικές αντεκδικήσεις και οικογενειακές προστριβές.. Παράλληλα, υπήρξαν περιπτώσεις ομηρίας στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, οι οποίες είχαν όμως αποσπασματικό και όχι μαζικό χαρακτήρα. Επρόκειτο για γιατρούς, δικηγόρους και άλλα επιλεγμένα άτομα, από όσα δεν είχαν απελαθεί στην αρχή της κατοχικής περιόδου. Παράλληλα, επιστρατεύονταν και μεγαλύτεροι άνδρες για κάθε είδους αγγαρεία εντός Ελλάδας.²⁸

Από τις Αρχές Κατοχής αλλά και πολλούς Βούλγαρους ιδιώτες επιβάλλονταν συστηματικά, επίσης, διαφόρων ειδών αγγαρείες σε όλους τους κατοίκους της υπαίθρου, ανεξαρτήτως φύλου.²⁹ Η εργασία στις νταρντζόβες, δηλαδή στα χωράφια που καλλιεργούνταν για λογαριασμό των βουλγαρικών αρχών δεν ήταν υποχρεωτική τυπικά αλλά ουσιαστικά ήταν, καθώς εξασφάλιζε μερίδιο ψωμιού σε όσους δούλευαν σε αυτά, ακόμα και παιδιά.³⁰

---

²⁶ Κόρη ομήρου χριστιανή Ξάνθη, Κόρη ομήρου, χριστιανή Ν. Καρυά Χρυσούπολης

²⁷ *πήραν τον μπαμπά μου όμηρο να σκάβει χαντάκια , με τρία παιδιά πίσω..39 ετών , έσκαβε χαντάκια στη Βουλγαρία σε άθλιες συνθήκες, με μαστίγια, ξύλο, γιατί δε βουλγαρογράφηκε. Το 42 τον πήραν μέχρι την αποχώρηση, κανονικά, με κλήση, μαρτυρία Χριστιανής, κόρης ομήρου από την Ξάνθη*

²⁸ Χρυσοχόου Α., *Η κατοχή εν Μακεδονία.*, Θεσσαλονίκη, 1951, δημοσιεύματα της εταιρείας μακεδονικών σπουδών, τ. Β, σ. 54-67

²⁹ Κοτζαγεώργη – Ζυμάρη Ξ., *Η βουλγαρική κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη 1941- 44*, σ. 111

³⁰ Πληροφορήτρια από το Εράσμιο Ξάνθης, πληροφορητής από τη Μέλισσα Ξάνθης.

Η βουλγαρική πολιτική στη Μπελομόριε

Βίαιες στρατολογήσεις από τις βουλγαρικές αρχές στον μακεδονικό χώρο μαρτυρούνται ήδη από το 1917³¹ αλλά και εκτοπισμοί ιερέων, προκρίτων και άλλων σημαινόντων προσώπων των τοπικών κοινοτήτων³², όπως των 80000 εκτοπισμένων την άνοιξη του 18, με μεγάλα ποσοστά θανάτων.³³ Η τακτική του εκτοπισμού στη Βουλγαρία υπάρχει ήδη από τον ΑΠΠ. 40000 περίπου Έλληνες από τη βουλγαροκρατούμενη ζώνη εκτοπίζονται τον Ιούλιο του 1917, από τους οποίους οι 12000 δεν επιστρέφουν.³⁴

Η ομηρία ήταν μια συνήθης τακτική των Βουλγάρων ήδη από τον ΑΠΠ³⁵, για αυτό το λόγο και οι ελληνικοί πληθυσμοί, έχοντας την εμπειρία της στρατολόγησης του 16-18, προσπαθούν να αποφύγουν τη στράτευση είτε δραπετεύοντας είτε φεύγοντας ως εργάτες στη Γερμανία³⁶. Οι περισσότεροι δραπέτες ήταν από τις Σέρρες, την Καβάλα και τη Δράμα, καθώς είχαν πιο εύκολη πρόσβαση στη γερμανοκρατούμενη ζώνη αλλά και την πικρή εμπειρία παλαιότερων επιστρατεύσεων και ομηριών. Ας θυμίσουμε πως ειδικά στη Δράμα ο πληθυσμός ήταν ανάστατος, οι προκλήσεις των Βουλγάρων και των βουλγαριζόντων αλλά και της Οχράνας πολλές. και οι πιέσεις στους ελληνικούς πληθυσμούς μεγάλες, ενώ σε Καβάλα, Σέρρες και Ξάνθη δεν έγιναν εξεγέρσεις παρόμοιες με της Δράμας³⁷.

³¹ Γρηγορίου Ε., *Έλληνες και Βούλγαροι*, Εθνική βιβλιοθήκη, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1954, σ. 382-3

³² Γρηγορίου Ε., ό.π., σ. 386

³³ Γρηγορίου Ε., ό.π. σ. 583

³⁴ Κωστόπουλος Τ., *Πόλεμος και Εθνοκάθαρση*, Βιβλιόραμα Αθήνα, 2007 σ. 73-74

³⁵ Ρουδομέτωφ Ν., *Τετράδια της βουλγαρικής κατοχής ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης 1916-18*, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Καβάλα, 2008, 33-39

³⁶ Χρυσόχοου Α., *Η κατοχή εν Μακεδονία*, δημοσιεύματα της εταιρείας μακεδονικών σπουδών, τ. Β, 1951, Θεσσαλονίκη, σ. 54-67.

³⁷ Θ. Χατζή, *Η επανάσταση που χάθηκε (1941-45)*, Παπαζήση, Αθήνα, 1977, σ. 122-126

Η βουλγαρική οπτική για τον στρατό εργασίας

Αυτό που η βουλγαρική ιστοριογραφία τονίζει εξ αρχής είναι πως η Βουλγαρία έπρεπε να οργανώσει στις νεοαπελευθερωμένες περιοχές τη διοίκηση, την οικονομία και να φτιάξει συγκοινωνιακές υποδομές που θα ένωναν την περιοχή με την Παλιά Βουλγαρία. Μιλούν, λοιπόν, για προσπάθεια ανάπτυξης των περιοχών αυτών, όπου οι κακοί δρόμοι και το απαρχαιωμένο σιδηροδρομικό δίκτυο (π.χ., το κομμάτι Αλεξανδρούπολη - Αδριανούπολη κτίστηκε το 1878 και το Θεσσαλονίκη-Κωνσταντινούπολη το 1894) καθιστούσαν δυσχερή την επικοινωνία, ειδικά μάλιστα μετά την απόσυρση του ελληνικού στρατού, όταν κατέστρεψε γέφυρες και σιδηροδρομικές γραμμές. Τονίζουν την προσπάθεια κατασκευής έργων ύδρευσης και αποχέτευσης στις μεγάλες πόλεις και εντάσσουν την ύπαρξη των ταγμάτων εργασίας στο πλαίσιο ανάπτυξης των υπανάπτυκτων περιοχών της Βουλγαρίας, κάτι που δεν μπορεί να κάνει ο τακτικός στρατός, ο οποίος έχει αναλάβει το έργο της κατοχής³⁸. Έτσι, λοιπόν, για τους βούλγαρους ιστορικούς η περίοδος μέχρι το Σεπτέμβριο του 1944, θεωρείται μια περίοδος κατά την οποία η βουλγαρική βασιλική κυβέρνηση ανακτά εδάφη που της ανήκουν δικαιωματικά και είχε απολέσει λόγω της συμμετοχής της στο πλευρό των χαμένων του Α. Π.Π.. Άρα, κάθε πολιτική της στα νεοαποκτηθέντα εδάφη στοχεύει στην ανάπτυξη τους και την καλύτερη σύνδεσή τους με τον κύριο κορμό της Παλιάς Βουλγαρίας³⁹.

Στη Βουλγαρία δημιουργείται σχολή αξιωματικών το 1938 με βασιλικό διάταγμα για την εκπαίδευσή τους, ώστε να αναλάβουν τη διοίκηση των ταγμάτων εργασίας. Ο βουλγαρικός στρατός, αποδυναμωμένος βάσει της συνθήκης του Νεϊγύ, επικαλείται την ανάγκη επάνδρωσής του και σε βοηθητικές υπηρεσίες και έτσι δικαιολογείται η στρατιωτική υπηρεσία στα τ.ε. Οι βούλγαροι ιστορικοί μάλιστα θεωρούν ιδιαίτερα επιτυχημένο το έργο των τ.ε. στη δημιουργία υποδομών (συγκοινωνιακών, επικοινωνιακών κ.α.), στις

³⁸ Yonchev D., *Βουλγαρία και Αιγαίο Πέλαγος (Οκτώβριος 1940 - 9 Σεπ 1944) Πολιτικο-στρατιωτικές πτυχές, κεφ. 3, Σόφια, 1993*

³⁹ Yonchev D., *ό. π.*, σ. 1-10

κατασκευές (κτιρίων, αποθηκών, γεφυρών κ.α.) αλλά και στην οργάνωση της παραγωγής (αγροτικής κ.α.) στις νεοκατακτημένες περιοχές αλλά και στην παλιά Βουλγαρία . Το σύνθημα είναι *εργασία για τη Βουλγαρία*⁴⁰.

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ. (ΣΟΦΙΑ- 1939).

⁴⁰ Manturon Chr., 'Ίδρυση και λειτουργία του σχολείου για τους υπαλλήλους της κατάρτισης του εργατικού δυναμικού (1938-1950) , *Στρατιωτική Συλλογή*, τεύχος 2, 2008

Ντουρντουβάκια και ιστορική μνήμη

Οι όποιες αναφορές στα βιώματα και την ατομική μνήμη όσων υπηρέτησαν στα τάγματα εργασίας του βουλγαρικού στρατού ήταν κατά κύριο λόγο οι *μαρτυρίες* ; που αναφέρονται σε έργα που ασχολούνται με τις διώξεις Ελλήνων από τους Βουλγάρους και αναμφίβολα δεν αποτελούν συνεντεύξεις που έχουν ληφθεί με κάποια έστω επιστημονική δεοντολογία αλλά και συχνά είναι αμφισβητήσιμη και η ίδια η ύπαρξή τους, αφού δεν αναφέρεται ούτε ο χρόνος, ούτε ο τόπος, ούτε και το ποιος παίρνει τη μαρτυρία⁴¹ Συχνά, επίσης, τέτοιου τύπου *συνεντεύξεις* δηλώνεται ότι λήφθησαν στη γερμανοκρατούμενη ζώνη (Θεσσαλονίκη) από έλληνες ανώτερους στρατιωτικούς, γεγονός που καθιστά την εγκυρότητά τους τουλάχιστον προβληματική.

Από την άλλη, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον και χρήζει περαιτέρω έρευνας το γεγονός πως μια τόσο σημαντική αναγκαστική μετακίνηση νέων ανδρών , σε μια τόσο μεγάλη έκταση χρονική και τοπική και σε τόσο δυσχερείς συνθήκες δεν είναι, όπως προαναφέρθηκε, ευρέως γνωστή στις τοπικές κοινωνίες -κυρίως της Θράκης-.

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση θα γίνει αναφορά στη συλλογική και ατομική μνήμη γύρω από τα ντουρντουβάκια μέσα από τη μελέτη: α. του ημερολογίου ενός νέου χριστιανού ελληνικής καταγωγής που υπηρέτησε στα ε.τ., αδημοσίευτο .

β. μιας συνέντευξης ατόμου που υπηρέτησε στα τ.ε. και έγραψε αρκετά χρόνια αργότερα για την εμπειρία του αυτή.

γ. μαρτυρίας μουσουλμάνου που υπηρέτησε στο βουλγαρικό στρατό ως μάχιμος.

δ. δύο χριστιανών που υπηρέτησαν ως ντουρντουβάκια .

---

⁴¹ Γρηγορίου Ε., *Έλληνες και Βούλγαροι*, Εθνική βιβλιοθήκη, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1954

ε. πολλών συζύγων και τέκνων ανδρών που υπηρετήσαν στα τ.ε και ως όμηροι αλλά και ηλικιωμένων από την πόλη και τα χωριά της Ξάνθης, ποικίλης εθνοτικής προέλευσης, γλώσσας και θρησκείας .

Το ενδιαφέρον που παρουσιάζει μια τέτοιου τύπου προσέγγιση του συγκεκριμένου ιστορικού φαινομένου πηγάζει κυρίως από την απουσία εργασιών εθνογραφικού χαρακτήρα σχετικά με το θέμα, την ανάγκη άμεσης συλλογής υλικού από όσους μπορούν ακόμα λόγω του προχωρημένου της ηλικίας των να δώσουν συνεντεύξεις αλλά και την ποικιλομορφία, εθνοτική θρησκευτική κ.α. που διακρίνει τους πληροφορητές.

Η σημασία που δίνεται στις προφορικές μαρτυρίες έγκειται, επίσης , στο ότι αποτυπώνουν με ξεχωριστό τρόπο αθέατες όψεις της κοινωνικής ζωής ή σκόπιμα αγνοημένες πλευρές της και στο ότι φωτίζουν πτυχές της κοινωνικής πραγματικότητας και αναδεικνύουν την πολυπλοκότητά της και τις διαφορετικές εκδοχές των γεγονότων. Στις προφορικές μαρτυρίες, τις *ασθενείς αφηγήσεις*, αποτυπώνονται οι συνθήκες της καθημερινής ζωής των απλών ανθρώπων, ο τρόπος που βίωσαν τα γεγονότα και καταγράφεται η δική τους εκδοχή για την ιστορία⁴².

Είναι γνωστό, εξάλλου, πως τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια στροφή του ερευνητικού ενδιαφέροντος προς το χώρο της προφορικής ιστορίας, της διερεύνησης ζητημάτων σχετικών με τη διαμόρφωση της λεγόμενης *συλλογικής* και *ατομικής μνήμης* και τις διαδικασίες κοινωνικής ανασυγκρότησης της μνήμης, τη σχέση της συγκρότησης της μνήμης και της βιβλιογραφίας αλλά και προς τη μελέτη της αποκαλούμενης *βιωμένης ιστορίας*⁴³ μέσα από έρευνες πεδίου.

⁴² Δαλκαβούκης Β. , Προφορικές μαρτυρίες και ανατροφοδότηση της μνήμης. Ένα μεθοδολογικό σχέδιο με αφορμή τον εμφύλιο, στο *Μνήμη και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Επίκεντρο , Θεσσαλονίκη , 2008 σ. 150

⁴³ Thompson P., *Φωνές από το παρελθόν, Προφορική Ιστορία*, Πλέθρον, Αθήνα , 2002, σ. 55κ.εξ.

Τα δεδομένα των συνεντεύξεων

1. Ο χαρακτήρας και ο στόχος της επιστράτευσης

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφορές που κάνουν οι πληροφορητές στο χαρακτήρα της επιστράτευσης. Σε πλήρη ουσιαστικά αντίθεση με τις ιστοριογραφικές αναφορές, οι πληροφορητές από την πόλη και τα χωριά των Σερρών είναι αρκετά μετριοπαθείς στις αναφορές τους :*πήγαν για δουλειά επάνω*⁴⁴. Επίσης, επισημαίνουν πως και οι Βούλγαροι υπηρετούσαν στα ντουρντουβάκια και αποκαλούν τη στράτευση αυτού του τύπου *αναγκαστική στρατιωτική εργασία*⁴⁵. Τονίζουν πως δεν γινόταν διακρίσεις στη σίτιση ή τη μεταχείριση ανάλογα με την καταγωγή, κάτι που διαφοροποιείται από τις μαρτυρίες ατόμων από τις άλλες βουλγαροκρατούμενες περιοχές . Επίσης, αν και αναφέρουν πως οι συνθήκες εργασίας ήταν δύσκολες, τονίζουν πως η στράτευση αυτή δεν αποτελούσε μέσο τιμωρίας για τους Βούλγαρους αλλά και πως δεν υπήρχαν πιέσεις στους Έλληνες για να γραφούν ή να δηλώσουν πως είναι Βούλγαροι⁴⁶. Η ίση μεταχείριση ελληνόφωνων και σλαβόφωνων αλλά και η απουσία πιέσεων για χρήση της βουλγαρικής γλώσσας αποτελεί κοινό τόπο σε όλες τις συνεντεύξεις και στο ημερολόγιο, αν και σαφέστατα φαίνεται πως όσοι ομιλούσαν και τη βουλγαρική και ιδιαίτερα με τους ανωτέρους, τύγχαναν καλύτερης αντιμετώπισης⁴⁷. Αυτό το πιστοποιεί και η αναφορά στο ημερολόγιο, όπου ο επιστρατευμένος αναφέρεται στον ενθουσιασμό των Βουλγάρων αξιωματικών, όταν κατάλαβαν πως ο νεαρός ομιλούσε καλά τη βουλγαρική γλώσσα αλλά και την ευνοϊκή μεταχείριση που είχε ως διερμηνέας. Εξάλλου, για βαθμοφόροι επιλέγονταν δίγλωσσοι από τις περιοχές Σιδηροκάστρου, Πετριτίου κ.α.⁴⁸.

⁴⁴ Πληροφορητής από χωριό της γερμανοκρατούμενης ζώνης.

⁴⁵ Χριστιανή με συγγενείς στα τ.ε.από Σέρρες.

⁴⁶ *βγήκαν και φωτογραφίες με τους γονείς τους που τους επισκέφτηκαν*, Χριστιανή με συγγενείς στα τ.ε.από Σέρρες.

⁴⁷ Χριστιανός ντουρντουβάκι,χριστιανή εργαζόμενη στις νταρτζόβες, ημερολόγιο επιστρατευμένου.

⁴⁸ Πομάκος στρατιώτης στο βουλγαρι, *Ανάποδα χρόνια, Συλωγραφικού λογική μνήμη και Ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900- 1950), Πλέθρο, Αθήνα, 1997*κό στρατό.

Οι μαρτυρίες όμως μουσουλμάνων που υπηρέτησαν στα ντουρντουβάκια αλλά και στο βουλγαρικό στρατό περιγράφουν με πιο μελανά χρώματα τις συνθήκες διαβίωσης : Καταρχήν, οι μουσουλμάνοι υπηρετούσαν σε μικτά τμήματα, μαζί με χριστιανούς – το ίδιο βεβαιώνουν και τουρκόφωνοι αλλά και Πομάκοι πληροφορητές⁴⁹. *Καραγκιόζηδες* αποκαλούν τον εαυτό τους οι τουρκογενείς, γιατί ήταν ξυπόλητοι και ρακένδυτοι και τονίζουν, όπως οι περισσότεροι, το μεγάλο πρόβλημα της ελλιπούς σίτισης (μισό ψωμί τη μέρα). Όμως οι Πομάκοι φαίνεται πως υφίσταντο εντονότερες – λεκτικές κυρίως – επιθέσεις, με στόχο την αφομοίωση της βουλγαρικής προπαγάνδας περί κοινής καταγωγής Βουλγάρων–Πομάκων⁵⁰. Αλλά και αυτές ακόμα οι πληροφορίες για προσπάθειες εκβουλγαρισμού αφορούν μόνο σε Πομάκους στρατιώτες και είναι αντικρουόμενες σε μεγάλο βαθμό^{51, 52}.

Σχετικά με το χαρακτήρα της επιστρατεύσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο πρόλογος του ημερολογίου επιστρατευμένου νεαρού από τα Άβδηρα Ξάνθης, ο οποίος αναφέρει :

Ακούς να πηγαίνεις τον Απρίλιο του 41 στον ελληνικό στρατό και του 42 στο βουλγαρικό ως στρατιώτης.. Στο τέλος δε γράφει : Αυτές είναι οι αναμνήσεις μου από τον βουλγαρικό εργατικό στρατό . Αξιοπρόσεκτο είναι, επίσης, το γεγονός πως οι ίδιοι οι πληροφορητές και σήμερα αυτοαποκαλούνται ντουρντουβάκια στο ουδέτερο γένος αλλά, όταν ο ίδιος ο επιστρατευμένος γράφει ένα ιστοριοδιφικό κείμενο στο επίσημο κείμενο αυτοαποκαλείται όμηρος⁵³. Εδώ φαίνεται πόσο καταλυτικός είναι ο ρόλος της μεταγενέστερης εκπαίδευσης, της επίσημης ιστορίας στη διαμόρφωση στάσης απέναντι σε ένα βιωμένο γεγονός που αργότερα μετατρέπεται σε κομμάτι μιας επίσημης Ιστορίας. Η θεσμική μνήμη, η επίσημη, που εκφράζεται από το κράτος και τους φορείς του επηρεάζει

⁴⁹ Τουρκογενής γιος επιστρατευμένου: *ήρθε ταλαιπωρημένος σκάβανε, χιζανε με ξυρισμένο κεφάλι*

⁵⁰ *Μας έλεγαν πως είμαστε Βούλγαροι Μουχαμέτηδες ..Πομάκος στρατιώτης του βουλγαρικού στρατού.*

⁵¹ Πομάκος με μνήμες από την Κατοχή : *όταν έκλεισαν τα σύνορα υπέφεραν πολύ, μερικοί πέθαναν, άλλοι δε γύρισαν ποτέ. Αν δε γίνονταν Βούλγαροι, τους σκότωναν στο ξύλο.*

⁵² Πληροφορητής από τα πομακοχώρια, *όλοι στην ίδια τύχη, ο αδελφός μου στη Σερβία με παιδιά από Πηγάδια, μόνο η δουλειά τους ενδιέφερε το χειμώνα τους άφηναν,*

⁵³ Χριστιανός, ντουρντουβάκι .

δραστικά την ατομική, κοινή βιωμένη εμπειρία και βρίσκεται σε αλληλεπίδραση μαζί της⁵⁴.

2. Η αντίληψη του γεωγραφικού – πολιτικού χώρου

Για να κατανοήσουμε σήμερα καλύτερα το χαρακτήρα της επιστράτευσης στα τ.ε., πολύ χρήσιμη αποδεικνύεται η περιγραφή του ημερολογίου της διαδρομής από το Σιδηρόκαστρο προς το Κάρλοβο, που αποτελεί τον προορισμό για τα ντουρντουβάκια : *Κατευθυνόμαστε προς την Παλαιάν Βουλγαρία . Περνώντας το Στρυμόνα δυο – τρεις δραπετεύουν για την Παλαιά Ελλάδα. Εισερχόμαστε πλέον εις το έδαφος της Παλαιάς Βουλγαρίας. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ένας Έλληνας από την Ξάνθη – και δη ένας απόφοιτος Γυμνασίου – αντιλαμβάνεται με τρόπο διαφορετικό από το σημερινό το γεωγραφικό χώρο στον οποίο ζει. Η διάκριση σε ένα νοητικό σχήμα μεταξύ Νότιας και Βόρειας Ελλάδας αλλά και η αντίληψη περί Παλαιάς και Νέας Βουλγαρίας καταδεικνύει τη σχετικότητα των εδραιωμένων σήμερα όρων περί συνόρων και εθνικών επικρατειών και δίνει μια άλλη διάσταση στη φύση της επιστράτευσης.*

Αλλά και ο πληροφορητής από τα Πλατανάκια Σερρών, γηγενής, με σλαβόφωνη μητέρα μας ανέφερε συχνά, προσπαθώντας να δικαιολογήσει τα λεγόμενά του : Τότες η Μακεδονία ήταν μικτή, οι γέροι μιλούσαν και τούρκικα και σλάβικα και βλάχικα. Έτσι με λίγες λέξεις περιγράφει την ιδιαιτερότητα του τόπου του ως πρώην τμήματος της Οθωμανικής επικράτειας, με πληθυσμούς ποικίλης εθνοτικής προέλευσης.

---

⁵⁴ Μπουσχότεν Ρ.Β, Βερβενιώτη Τ., Βουτυρά Ε., Δαλκαβούκης Β., Μπόδα Κ. (Επιμέλεια), *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008 σ. 11-12

3. Οι συνθήκες διαβίωσης στο τάγματα εργασίας

Αυτό που αποτελεί κοινό τόπο στις μαρτυρίες κάθε τύπου και που κυριαρχεί και στο ημερολόγιο ως βασικό στοιχείο της ζωής στα τ.ε. είναι η κακή και ελλιπής σίτιση . Όσο μάλιστα χειροτερεύει η τροφή, τόσο οι περιγραφές στο ημερολόγιο γίνονται πιο απαισιόδοξες ⁵⁵. Μπομποτά και κακής ποιότητας σούπες ήταν τα κύρια γεύματα, ενώ πολύ κακή ήταν και η σίτιση κατά τη διαδρομή με το τραίνο. Αυτό επιβεβαιώνουν και οι μαρτυρίες των συγγενών επιστρατευμένων, που περιγράφουν με ζοφερά χρώματα την εικόνα των αγαπημένων τους όταν γύρισαν: *ήρθε ταλαιπωρημένος, σκάβανε χτίζανε με ξυρισμένο κεφάλι*. Παρόλα αυτά όμως, όλοι τονίζουν πως κανείς δεν πέθανε από πείνα⁵⁶.

Επιπλέον, στο ημερολόγιο αναφέρονται περιστατικά περίθαλψης και αδειοδότησης τραυματισμένων νέων και μεταφοράς τους στο νοσοκομείο, κάτι που συνηγορεί υπέρ της στρατιωτικής διάστασης της επιστράτευσης, όπως και η κλήτευση βάσει στρατιωτικών καταλόγων, η στρατιωτική ενδυμασία, στην οποία αναφέρεται εκτενώς στο ημερολόγιο ο νεαρός επιστρατευμένος, και η ύπαρξη βαθμοφόρων ⁵⁷. Και το φωτογραφικό υλικό συνηγορεί προς αυτή την κατεύθυνση.

Χαρακτηριστικές είναι και οι περιγραφές που υπάρχουν στο ημερολόγιο για τις μέρες που πέρασαν οι νέοι και αταξίδευτοι αυτοί άνδρες στα χωριά που κατέλυσαν αρχικά: *Μέχρι Σάββατον 9 Μαΐου 1942 βρισκόμαστε στο Στολιέτοβο. Τροφή εξαιρετική. Στο διάστημα αυτό έτυχε κα η η ημέρα του αγίου Γεωργίου την οποία περάσαμε περίφημα* ..Και η αφήγηση συνεχίζεται με την περιγραφή ενός τοπικού γλεντιού που έλαβε χώρα στο χωριό .. Στο ίδιο κλίμα κινείται και η

⁵⁵ Είναι χαρακτηριστικό ότι και το ημερολόγιο αλλά και η συνέντευξη επιστρατευμένου εμμένουν σε δυσανάλογη. Αυτό τονίστηκε ιδιαίτερα από τον πληροφορητή που το ίδιο τονίζει και στην ιστορική του σχετική μελέτη. έκταση στο καλό φαγητό που είχαν στο Στολιέτοβο, πριν ανέβουν στο βουνό για εργασία..

⁵⁶ Συνέντευξη επιστρατευμένου.

⁵⁷ Ημερολόγιο επιστρατευμένου

αφήγηση στρατιώτη, ο οποίος συνεχώς επανερχόταν στην άριστη φιλοξενία της οικογένειας στην οποία κατέλυσε για τρεις μόνο ημέρες στο Στολιέτοβο. Η όλη διήγηση εντούτοις έμοιαζε να αφορά σε πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα⁵⁸. Χαρακτηριστική είναι και η απάντηση χριστιανού στην ερώτηση *πώς σας φέρονταν.. απαντά καλά, γιατί δούλευα καλά...*

Ένα άλλο βασικό σημείο των μαρτυριών που πρέπει να μελετηθεί είναι η παρουσία ή η απουσία αναφορών σε περιστατικά κακομεταχείρισης, βίαιης συμπεριφοράς από τους Βουλγάρους βαθμοφόρους αλλά και οι περιγραφές τραυματισμών και εργατικών ατυχημάτων.

Τόσο στις συνεντεύξεις όσο και στο ημερολόγιο οι υπηρετήσαντες προσπαθούν να προσπεράσουν τις τραυματικές εμπειρίες χωρίς σχολιασμό ή κάποιο συναισθηματικό τόνο. Για παράδειγμα, στις 15 Ιουλίου του 42 λόγω πτώσης βράχων σκοτώθηκαν δύο συνάδελφοι του γράφοντα και άλλοι τέσσερις τραυματίστηκαν σοβαρά. Στο ίδιο ατύχημα μάλιστα για δευτερόλεπτα σώθηκε ο ίδιος. Ενώ αναφέρει λεπτομερώς τις συνθήκες του ατυχήματος, την εικόνα των τραυματισθέντων και τις διαδικασίες μεταφοράς τους στο νοσοκομείο, περνά στην κηδεία τους που, όπως αναφέρει, *έγινε με όλες τις τιμές του βουλγαρικού στρατού* και στις αποζημιώσεις που έλαβαν οι συγγενείς τους. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, πως στη συνέντευξη επιστρατευμένος στην ίδια μονάδα με τον γράφοντα δε μιλά για το σοβαρό αυτό ατύχημα, αναφέρει απλά πως *κάποια παιδιά σκοτώθηκαν από εκρήξεις*, όπως δε γίνεται και σε σχετική μελέτη, αν και εκεί ο συγγραφέας ονομάζει το Κάρλοβο *τόπο εγκλήματος*. Οι σωματικές τιμωρίες – σκληρές συχνά – καταγράφονται από τον γράφοντα και το μόνο που τον παραξενεύει είναι το ότι οι Βούλγαροι βαθμοφόροι θεωρούν απλά συμβάντα καθημερινά αυτούς τους ξυλοδαρμούς. Το ξύλο όμως βρίσκεται συνεχώς παρόν στο λόγο των μαρτυριών: *με ξύλο και μπομπότα τους είχαν πάνω*⁵⁹, *έτρωγαν πολύ ξύλο από τους Βουλγάρους όσοι μείναν στη Βουλγαρία*

⁵⁸ *Δεν τρώγαν χωρίς εμάς...*, συνέντευξη στρατιώτη στα τάγματα εργασίας.

⁵⁹ Πληροφορητής από τη Μέλισσα Ξάνθης.

⁶⁰κα. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγεί και η μαρτυρία άλλου χριστιανού επιστρατευμένου που δηλώνει κατηγορηματικά πως κανείς δεν σκοτώθηκε, πως τους φέρονταν καλά και στη συνέχεια στη συζήτηση μέσα αναφέρει πως έπεφτε ξύλο ,όταν κάποιος προσπαθούσε να δραπετεύσει και πως κάποιος σύντροφός του σκοτώθηκε από το ξύλο⁶¹. Πιθανότατα πρέπει να θεωρηθεί αποσιώπηση και όχι λήθη η απροθυμία αναφοράς στα τόσα δραματικά αυτά γεγονότα⁶².

---

⁶⁰ Πληροφορητής από τα πομακοχώρια.

⁶¹ Χριστιανός, ντουρντουβάκι από τον Παράδεισο Καβάλας.

⁶² Μιχαηλίδης Θ., *Μνήμες της δεύτερης γενιάς πολιτικών προσφύγων από τον εμφύλιο και τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης, στο μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Επίκεντρο , Θεσσαλονίκη, 2008, σ. 245: *Η λήθη αποτελεί την άλλη όψη της μνήμης, την άρνησή της και σχετίζεται με την ανάγκη διαχείρισης του τραύματος* . Βλ. στο *μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Επίκεντρο , Θεσσαλονίκη, 2008, σ. 13, αλλά κα ό.π. σ. . 141, όπου ο Θ. Μιχαηλίδης μιλά για την ανάγκη να μείνει συχνά ένα τραύμα κρυφό...

4. Η γέννηση και η χρήση της λέξης ντουρντουβάκι.

Όπως είναι γνωστό, κοινές λέξεις από λαϊκό δανεισμό σπάνια παραμένουν απροσάρμοστες. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό πως περισσότερες δάνειες λέξεις ακούγονται συνήθως προσαρμοσμένες, όταν η λέξη χρησιμοποιείται από τα πλατιά λαϊκά στρώματα και όχι σπάνια⁶³. Το ίδιο συνέβη και με τη βουλγαρική λέξη *трънов βοΰνικ, τρούντοβ βόινικ*, που εντάχθηκε προσαρμοσμένη στο ελληνικό γλωσσικό σύστημα προερχόμενη από μία γλώσσα αρκετά διαφορετική της – τουλάχιστον στην προφορά. Η ένταξή της όμως στο ουδέτερο γένος σχετίζεται άμεσα με τα ιστορικά δεδομένα κατά το χρόνο πρόσληψής της. Συγκεκριμένα, πρέπει να λαμβάνουμε πάντα υπόψη μας πως ο *φαντάρος αγγαρείας*, ο *τρούντοβ βόινικ* δεν είναι παρά ένα μικρό συνήθως, αμόρφωτο και χωρίς εμπειρίες νεαρό παιδί, που δεν έχει μέχρι την επιστράτευσή του βγει από το χωριό του και που λόγω της απειρίας του, όπως καταδεικνύουν και οι κάθε τύπου μαρτυρίες, δεν μπορεί να προβάλλει ιδιαίτερη αντίσταση, να ορθώσει ανάστημα, να διεκδικήσει οτιδήποτε ή να αρθρώσει το δικό του λόγο. Χαρακτηριστικά ένας από αυτούς αναφέρει : *ανύποπτοι πήγαμε, μικρά παιδιά...* Έτσι, λοιπόν, δεν είναι τυχαίο πως μέχρι και σήμερα η λέξη στη Θράκη χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα άτομο που χωρίς αντίρρηση και κρίση κάνει όσα του επιβάλλονται⁶⁴. Υπό αυτές, λοιπόν, τις συνθήκες μια λέξη που θα περίμενε κανείς να αποτελεί τιμητικό τίτλο (κάτι που γίνεται μια απόπειρα τα τελευταία χρόνια σε επίπεδο τοπικών πολιτικών και πολιτιστικών αρχών και φορέων να γίνει⁶⁵) έχει μια καθαρά υποτιμητική σημασία.

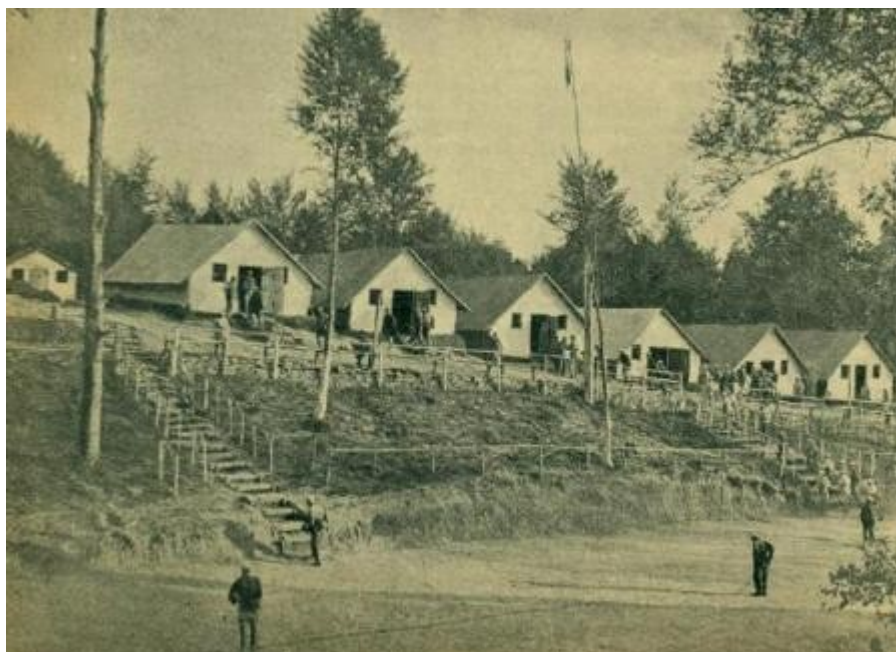
⁶³ Τριανταφυλλίδης. Μ., *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, κεφ. Προσαρμογή των δανείων, στο www.greeklanguage.gr (προσπελάστηκε στις 10-06-11).

⁶⁴ *Σαν το ντουρντουβάκι πήγε και έκανε ό,τι του είπε ο μπαμπάς του*, πληροφορήτρια από το Εράσμιο Ξάνθης.

⁶⁵ Μια τέτοια προσπάθεια έγινε, για παράδειγμα, με την ανέγερση μνημείου στην Πρώτη Σερρών, βλ. fk-thess.blogspot.com/.../dourdounakia.html, (προσπελάστηκε στην 11-6-11) Στην ιστοσελίδα μάλιστα τα β. τ.ε. παρομοιάζονται με τα αμελέ ταμπουρού ...

5. Ντουρνουβάκια και συλλογική μνήμη

Όπως έχει προαναφερθεί, η μνήμη της αναγκαστικής αυτής μετακίνησης δεν είναι ιδιαίτερα αισθητή στις τοπικές κοινωνίες της Θράκης, κάτι που γίνεται εύκολα αντιληπτό με μια εθνογραφική έρευνα. Τα τελευταία χρόνια όμως παρατηρείται μια προσπάθεια από τα πάνω για την ανάδειξη του φαινομένου για λόγους που λίγο έχουν να κάνουν με την Επιστήμη. Το ιστορικό αυτό φαινόμενο – διαμεσολαβημένο φυσικά – πέρασε κυρίως από τη γενιά των παππούδων στα εγγόνια και έμεινε εκεί. Το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η μελέτη του από κάθε άποψη (ανθρωπολογική, εθνογραφική, γλωσσολογική κ.α.) είναι μεγάλο.-

ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΦΑΝΤΑΡΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΑ ΔΟΒΡΟΥΤΣΑ

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Γρηγορίου Ε., *Έλληνες και Βούλγαροι*, Εθνική βιβλιοθήκη, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1954

Δαλκαβούκης Β. , Προφορικές μαρτυρίες και αντροφοδότηση της μνήμης. Ένα μεθοδολογικό σχεδιάσμα με αφορμή τον εμφύλιο, στο *Μνήμη και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Επίκεντρο , Θεσσαλονίκη , 2008

Εξάρχου Θ., *Ξάνθη 1941-44, Όμηροι Βουλγαρίας: Μια πρώτη συστηματική προσέγγιση*, Ξάνθη, Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης, 2002.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΣΤ, Αθήνα , Εκδοτική Αθηνών, 2000

Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης , ομάδα συγγραφέων , Σ.Ε., Αθήνα, 1984,

Κοτζαγεώργη - Ζυμάρη Ξ., *Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη 1941-1944*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 2002

Κωσταντοπούλου Χρ.- Μαράτου Λ.- Αλιπράντη – Γερμανός Δ.- Οικονόμου Θ., *εμείς και οι άλλοι* τυπωθήτω, 2000

Κωστόπουλος Τ., *Πόλεμος και Εθνοκάθαρση*, Βιβλιόραμα Αθήνα, 2000

Λαγάνη Ε., Η αντίσταση μέσα από τα εγχειρίδια ιστορίας της Ελλάδας και της Γαλλίας , στο *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Θεσσαλονίκη ,Επίκεντρο , 2008

Μαρμαρέλης Α., *Ερευνώντας έναν εχθρό που δεν υπήρξε. Η στάση της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης κατά την περίοδο της Βουλγαρικής κατοχής 1941-44*

Μπατσιούλας Δ., *Τα ντουρντουβάκια, Λογосоφία Αθήνα, 2006*

Μπουσχότεν P.B., *Ανάποδα χρόνια, Συλλογική μνήμη και Ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900- 1950)*, Πλέθρο, Αθήνα , 1997

Μπουσχότεν Ρ.Β ,Βερβενιώτη Τ., Βουτυρά Ε., Δαλκαβούκης Β., Μπόδα Κ. (Επιμέλεια), *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου* , επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008

Ρουδομέτωφ Ν., *Τετράδια βουλγαρικής κατοχής ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης 1916-18*, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Καβάλα, 2008

Στολίγκας Κ., *Με αίμα και δάκρυ, Από τη δοκιμασία της Αν. Μακεδονίας-Θράκης*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 2006

Thompson Ρ., *Φωνές από το παρελθόν, Προφορική Ιστορία*, Πλέθρον, Αθήνα , 2002

Τριανταφυλλίδης. Μ., *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, κεφ. *Προσαρμογή των δανείων* ,στο [www. Greek language.gr](http://www.GreekLanguage.gr) (προσπελάστηκε στις 10-06-11)

Χατζηαναστασίου Τάσος, *Αντάρτες και Καπεταναίοι, Η εθνική αντίσταση κατά της Βουλγαρικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης, 1942-1944*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 2003.

Χατζής Θ., *Η επανάσταση που χάθηκε (1941-45)*, Παπαζήση , Αθήνα , 1977

Χρυσόχου Α., *Η κατοχή εν Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 1951, δημοσιεύματα της εταιρείας μακεδονικών σπουδών, τ. Β, σ. 54-67

Ξενόγλωσση

Eakin, Ρ. J., *How Our Lives Become Stories. Making Selves*, Cornel 1999

Armin N.-/Weber G., *Zu einer Theorie biographischer Identität. Epistemologische und systemtheoretische Argumente*. στο BIOS 2,1990

Manturov Chr., 'Ίδρυση και λειτουργία του σχολείου για τους υπαλλήλους της κατάρτισης του εργατικού δυναμικού (1938-1950), *Στρατιωτική Συλλογή*, τεύχος 2, 2008

Yonchev D., *Βουλγαρία και Αιγαίο Πέλαγος (Οκτώβριος 1940 - 9 Σεπ 1944)* *Πολιτικο-στρατιωτικές πτυχές*, κεφ. 3, Σόφια, 1993

Συνεντεύξεις

Μουσουλμάνος από τα πομακοχώρια

Πομάκος στρατιώτης στο βουλγαρικό στρατό, αντάρτης του ΕΛΑΣ

Τουρκογενής, γιος επιστρατευμένου στα τάγματα εργασίας

Χριστιανή εργαζόμενη στις νταρτζόβες από τον κάμπο της Ξάνθης

Χριστιανή κόρη ομήρου από την πόλη της Ξάνθης

Χριστιανή κόρη επιστρατευμένου στα τάγματα εργασίας από την πόλη της Ξάνθης

Κόρη ομήρου, χριστιανή , Ν. Καρυά Χρυσούπολης

Χριστιανός πληροφορητής, γεν. το 34

Χριστιανός , ντουρντουβάκι από την πόλη της Ξάνθης

Χριστιανός , ντουρντουβάκι από τον Παράδεισο Καβάλας

Χριστιανή δίγλωσση από τις Σέρρες με συγγενείς στα τάγματα εργασίας

Χριστιανός από τη γερμανοκρατούμενη ζώνη των Σερρών, διαφεύγων τη στράτευση Πληροφορητής από τη Μέλισσα Ξάνθης

Πληροφορητής από τη Ν. Καρυά Χρυσούπολης

Ημερολόγιο

Ημερολόγιο χριστιανού επιστρατευμένου στα βουλγαρικά τάγματα εργασίας από τα Άβδηρα Ξάνθης

...Ντουρντουβάκια... έτσι λέγονταν οι εκατοντάδες Έλληνες που χάθηκαν στα αζήτητα της Ιστορίας. Επιστρατεύτηκαν και ακολούθησαν, καταναγκαστικά, τα τάγματα εργασίας του βουλγαρικού στρατού κατοχής. Κρατήθηκαν παράνομα ως όμηροι και, ορισμένοι, πέθαναν σε Βουλγαρικό έδαφος. Ήταν αγνά παιδιά της Θράκης και της Μακεδονίας και εργάστηκαν κάτω από απάνθρωπες συνθήκες στη διάνοιξη δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Όσοι γύρισαν δεν τιμήθηκαν ως ήρωες από την επίσημη εθνική ιστοριογραφία. Σήμερα, το όνομα τους, ντουρντουβάκια, έμεινε για να δηλώνει τον “αφελή” στις περιοχές της Θράκης και της Αν. Μακεδονίας. Εκεί, δηλαδή, που περίμεναν το στεφάνι της Δόξας βρήκαν την ειρωνεία των απογόνων...

Για τους υπόλοιπους ομοεθνείς από τότε πέρασαν σχεδόν 70 χρόνια. 70 χρόνια λήθης και μέθης. Φορέσαμε πολλά πουκάμισα αδειανά, κοιτάξαμε ψηλά όλα τα πολύχρωμα σύννεφα, θέλαμε να πετάξουμε, δίχως ποτέ να ρίξουμε μια ματιά στα πόδια μας που, είτε το θέλαμε, είτε όχι ήταν δεμένα στα ντουρντουβάκια και σε όλες τις κτηνωδίες που υπέστησαν οι πρόγονοι και, ακόμα, δεν έχουν βρει Δικαίωση

Το 24grammata.com παρουσιάζει την πρώτη επιστημονική μελέτη πάνω στο θέμα. Το γεγονός ότι μετά από 70 έτη, τούτη η εργασία της Σοφίας Αυγέρη, είναι η πρώτη επιστημονική μελέτη, που παρουσιάζεται στο ελληνικό κοινό (εκτός από τις αξιοσημείωτες ιστοριοδικές απόπειρες και βιοματικές καταγραφές), δε μας γεμίζει χαρά και υπερηφάνεια, αλλά ενοχές και την ανάγκη να ζητήσουμε συγγνώμη από όλα τα ντουρντουβάκια που ξεχάστηκαν από τους περισπούδαστους απογόνους τους

Γιώργος Δαμιανός

24

24grammata.com

σειρά: εν καινώ, αρ. σειράς: 3

Ψηφιακά Βιβλία Ποιότητας